

Tiivistettyä oppihistoriaa

Klaus Karttunen

Päiviö Tommila ja Aura Korppi-Tommola (toim.): Suomen tieteen vaiheet. Yliopistopaino kustannus ja Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki 2003. Nid. 324 s.

Neliosainen *Suomen tieteen historia* (STH) ilmestyi Tieteellisten seurain valtuuskunnan ja WSOY:n toimesta 2000–2002 (ks. arviot *Tietees-sä tapahtuu* -lehdessä 2/2001, 2/2002 ja 7/2003). Ilmestyessään tämä suurteos täytti huomattavan puutteen; vastaavanlaista laajaa yleisesitystä Suomen tieteestä ei ole oikeastaan koskaan aikaisemmin ilmestynyt. Yli satavuotias *Åbo Akademiens lärdomshistoria* on kyllä yksityiskohtaisuudessaan yhä vielä korvaamaton lähde, mutta päättyy jo 1800-luvulla. Suomen tiedeseuran sarja *History of Learning and Science in Finland 1828–1918* ulottuu itsenäisyyden kynnykselle, monet osat sen ylikin, mutta on yhä keskeneräinen ja sisältää edeltäjänsä tavoin vain tieteenalakohtaisia monografioita. Yleisesitys puuttui.

Nyt käsillä oleva yksiosainen teos (STV) on lyhennetty versio tästä suurteoksesta. Kirjoittajia ei ole vaihdettu, mutta heidän lukumääräänsä on supistettu. Asioiden järjestystä on hieman muutettu: vanhempaa oppihistoriaa käsittelevien alkulukujen (STH 1) jälkeen käsitellään 1900-luvun kehityksen yleisiä linjoja (STH 4) ja vasta sitten lyhyesti eri alojen kehitystä (STH 2–3). Muutos on perusteltu, itse asiassa perusteoksen järjestys taisi johtua pikemminkin toimituksellisista kuin sisällöllisistä syistä. Tunnollisimmat kirjoittajat yrittävät kuroa umpeen perusteoksen ilmestymisestä kulu-neen lyhyen väliajan. Kuvitusta on paitsi kar-sittu myös jonkin verran uudistettu. Kirjasta on tekeillä englanninkielinen ja mahdollisesti myös ruotsinkielinen versio.

Jokainen omaa tekstiään muokkaamaan joutunut tietää, että drastinen lyhentäminen on usein turhauttavaa puuhaa, eivätkä kaikki ole siinä nytkään onnistuneet. Joissakin luvuissa kerrotaan viittauksenomaisesti asioita, joita ulkopuolinen ei näin pysty ymmärtämään. Koska STV on kuitenkin tarkoitettu itsenäiseksi teokseksi ja jopa oppikirjaksi, yritän seuraavassa pikemminkin tarkastella tekstin toimivuutta kuin verrata sitä perusteokseen. Samasta syystä ole-

tan, ettei lukijalta voida edellyttää kovin paljon taustatietoja.

Pätevästi varhaisista ajoista ja tiedepolitiikasta

Koko ruotsalainen aika on nyt Jussi Nuortevan pätevässä käsissä. Kiehtova aihe on jouduttu tiivistämään melko lyhyeksi, mikä on kyllä ymmärrettävää. Suomen tieteen vaiheissa aika ennen Turun akatemian perustamista on pelkkää esihistoriaa, eikä 1600-luvustakaan kannata tieteen suhteen juurikaan ylpeillä. Akatemia koulutti maalle pappeja ja virkamiehiä, siinä kaikki. 1700-luvulla tilanne alkoi nopeasti muuttua, varsinkin luonnontieteiden osalta, ja nyt maassamme esiintyi jo myös yliopiston ulkopuolista tutkimusta (Julin, Lexell). Asiaa tuntematon nyky-lukija hyötyisi varmasti 'palkkapitäjäjärjestelmän' selityksestä (s. 22).

Turhaa optimismia edustaa maininta 1700-luvulla kehittyneistä suomalais-ugrilaisista ideoista (s. 34). Itse asiassa kysymyksessä oli täysin epämätödin haavekuva, jolla ei ollut paljonkaan painoa, kun Gyarmathi, Sjögren ja Castrén ryhtyivät kehittämään suomalais-ugri-laisten kielten vertailevaa tutkimusta.

Koko teoksen päätoimittaja Päiviö Tommila käsittelee autonomian aikaa kattavasti ja asian-tuntevasti. Juuri tuohon aikaan yliopisto kehittyi olennaisilta osiltaan nykyisen kaltaiseksi instituutioksi. Saksalaisen sivistysyliopiston mallin soveltaminen, seminaari- ja laboratori-oharjoitukset, tutkinto- ja virkajärjestelmän kehittäminen, suomen kielen käyttöönotto ja naisten opinto-oikeus kuuluvat kaikki tähän kauden. Teologia menetti erityisasemansa ja tie-teellinen ajattelu kuten darwinismi omaksuttiin. 1900 luvun alussa alettiin jo perustaa ammatillisia korkeakouluja ja muita erityisoppi-laitoksia.

Seikko Eskola kirjoittaa 1900-luvun korkea-koulu- ja tiedepolitiikasta asiantuntevasti ja ulottaen esityksensä aivan viime vuosiin. Juuri tältä osalta jo perusteos täytti tärkeän aukon. Uusien yliopistojen, korkeakoulujen, tutkimus-laitosten ja tiedekuntien perustaminen, Suomen

Akatemian värikkäät vaiheet, kiista hallinnonuudistuksesta ja Itä-Saksasta kopioitu tutkinonuudistus käyvät selviksi. Tosin Eskola pahoittelee tutkinonuudistuksen vesittymistä humanististen tieteiden osalta. Allekirjoittanut istui tuolloin opiskelijajäsenenä alan tutkinonuudistuskomiteassa, eikä siellä juuri kukaan jaksanut innostua tuosta ylhäältä tyrkytetystä Itä-Saksan mallista.

Vanhan Akatemian jäsenten taulukossa (s. 75) Yrjö Väisälästä on tehty meteorologi.

Arto Nevala tarkastelee korkeakoululaitoksen vaiheita yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja tarjoaa muun muassa joukon hyödyllisiä tilastotietoja. Hieman ihmettelyn tekijänä tapaa painottaa toistuvasti, että ”alueellisesti kattava ja usealle paikkakunnalle sijoittunut korkeakoululaitos on kansainvälisesti harvinainen” (s. 176). Minusta tilanne näyttää kyllä kovasti samanlaiselta vaikkapa Ruotsissa, Norjassa, Saksassa ja Italiassa.

Marjatta Hietalan näkökulma kansainvälisyyteen on paikoin kummallinen. Alussa painotetaan suomenkielisten julkaisujen tärkeyttä, mutta kyllä yliopistoväki osasi kieliä ennenkin. Nykyisin tilanne onkin muuttunut, eikä esimerkiksi Saksaan löydy edes riittävästi lähijöitä. Sivulla 131 esitetty taulukko professorien ulkomaanmatkoista tarjoaa kovin puutteellista informaatiota. Kun mukana ovat vain 1875 ja myöhemmin nimitetyt henkilöt on kummallista väittää, että aineisto on edustavin vuosien 1860–1960 osalta. Eiköhän edustavuus saavuteta vasta paljon mainittua alkuvuotta myöhemmin. Matkan tyyppiä – opinto, kenttätyö, konferenssi – ja kestoa ei huomioida ollenkaan. Vajaan viikon vierailu ja jopa useita vuosia kestänyt oleskelu näyttävät olevan samanarvoisia. Euroopan ulkopuolelle suuntautuneesta kenttätyöstä löytyisi kyllä tieteellisesti paljon merkittävämpiä esimerkkejä kuin Aapeli Saariso (s. 133).

Kulttuurihistoriasta tökerösti

Niiniluoto avaa eri tieteenaloja käsittelevän toisen osan eräänlaisella filosofiapainotteisella yhteenvedolla ensimmäisestä osasta. Yksittäisten tieteenalojen esittelyn avaa Markku Heikkilän teologia. Päiviö Tommilan historia olisi hyödyllistä luettavaa maallikoille, jotka yhä kuvittelevat tutkimuksen keskittyvän pelkästään politiikkaan ja sotiin.

Yleisen kielitieteen professori Fred Karlsson

kirjoittaa jälleen kaikista kieliaineista, mikä johdattaa toisinaan painotuksiin, joita aineen sisällä ei ehkä kannateta. Poikkeuksellista kantavuutta artikkelille antavat kyllä alussa annetut tilastotiedot, joista aikaisempi versio on julkaistu painettunakin (ks. arvio *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä 5/1998). Eri tieteenalojen katsauksista slavistiikka loppuu kesken, V. Kiparskyn (k. 1983), kun muiden alojen historiaa seurataan uusimpaan aikaan saakka. Oudolta tuntuu myös, että tutkimuksessa yhä aktiivisesta emeritusprofessorista (Jorma Koivulehto) puhutaan pelkästään mennessä aikamuodossa (s. 181). Ulkoeurooppalaisten kielten osalta Itä-Aasian kielten ja Japanin tutkimuksen oppituolet unohtuivat lyhentämisen myötä.

Kulttuurientutkimus (Ilkka Herlin) kertoo kovin vähän itse asiasta, ja senkin varsin tökeröllä suomenkielellä ja huonolla tyyllillä. Idän ohella kuulemma tutkittiin myös länttä ja etelää (s. 185) – kirjoittajalla lienevät mielessään Värmlannin metsäsuomalaiset ja Viro, mutta kuinka moni sen ymmärtää. Westermarckista huolimatta on kummallista väittää, että ”autonomian aikana Keisarillisen Aleksanterin yliopiston kasvatteja lähti länteen, lähinnä Englantiin ja Saksaan” (s. 186, kursivointi minun). Samalla sivulla kuvateksti Wallinista on asian ymmärtävällekin lähes toivoton hahmottaa oikein. Tarkistus perusteoksesta paljasti, että kysymyksessä on yhden ainoan kirjaimen virhe. Lyhyen arkeologiakatsauksen kirjoittajan kannattaisi kerrata uralistiikan historiaa. ”Kantaurali” ei edellytä suomalais-ugrialaisten kielten yhteistä alkukotia, vaan uralilaisien, eikä samojedikielten uralilaisuutta osoitettu vielä 1700-luvulla, vaan vasta Castrénin toimesta (s. 188).

Hyvää ja huonoa

Yhteiskuntatieteet avaa Erik Allardtin asiantunteva historiallinen katsaus. Oikeustieteestä en osaa paljon sanoa, kysyn vain sopiiko Mommsein kaltaista kuuluisaa historioitsijaa luonnehtia pelkästään juristiksi (s. 203). Valitettavasti sama kirjoittaja ansaitsee toisenkin näpäkseen. Vaikka Allan Tiitta onkin itse tutkinut Topeliusta maantieteilijänä, on hieman kummallista leimata Topelius maantieteen professoriksi (s. 250). Henkilöhakemistosta sentään selviää, että virka kuului ensi sijassa historiaan.

Humanistille luonnontieteiden ja teknillisten tieteiden osuudet ovat kiintoisaa, joskin vä-

lillä vaikeaa luettavaa. Metsätieteiden kohdalla maallikko panee oitis merkille, että tutkijat ja jopa viranomaiset olivat huolissaan pohjoisen metsärajan säilymisestä jo varhain 1800-luvulla (s. 255). Elintarviketiede on saanut osakseen pikemminkin esittelyn kuin historian.

Biologia (Kari Lagerspetz) on kaikesta tärkeystään huolimatta joutunut eräänlaiseen lapsipuolen asemaan. Toisin kuin useimmissa muissa alakohtaisissa luvuissa, alkuvaiheet puuttuvat kokonaan ja myös 1800-luku on kömpelösti lyhennetty. Autonomian ajan tutkimusmatkat kuitataan yhdellä lyhyellä lauseella (s. 274). 1900-luvulta on sitten valittu ilmeisesti juuri ne tutkimussuunnat, jotka kirjoittajan mielestä ovat keskeisiä. Eikö esimerkiksi Timo Koposen mittava kansainvälinen ura kasvitieteilijänä olisi ansainnut mainintaa, puhumattaakaan uusista kehitysmaaprojekteista. Tässä taitaa kuvastua biologien piirissä valitettavan laajalle levinnyt skisma. Paikallaan olisi ollut jakaa koko hoito kolmeksi: kasvitiede, eläintiede ja yleinen biologia.

Myös lääketieteessä olisiin kaivannut lyhyttä yhteenvedoa aikaisemmasta historiasta; nyt esitys alkaa vasta 1800-luvun jälkipuoliskolta. Hammas- ja eläinlääketiede olisivat mielestäni ansainneet itsenäisen käsittelyn, mutta niiden alistettu asema on kyllä peräisin jo perusteoksesta.

Lopussa kiitos seisoo: kirja täyttää tehtävänsä

Viimeinen luku on ylpeästi otsikoitu ”Suomen tieteen kasvu”. Kasvun kiittelyn ohella Lausi Saxén pohtii aiheellisesti tiedevilpin ongelmia, itse olisiin kaivannut huomiota myös liiallisen riman madaltamisen vaaroille. Esimerkiksi kieliaineissa tästä on tullut todellinen ongelma. Kun vaatimukset eivät saa vähääkään ylittää metoditieteitä, meidän on kai pakko joko luopua metodiopetuksesta kokonaan tai tyytyä välttävään kielitaitoon. Siellä missä opiskelijoilla on takanaan kielen pitkä koulukurssi, asiat vielä järjestyvät, mutta tilanne on toinen, kun opetus joudutaan aloittamaan alkeiskursseista.

Hieman jään ihmettelemään, huomaako lukija etsiä tiedot STV:n eri lukujen kirjoittajista sinänsä mainiosta henkilöhakemistosta. Itse en sitä ainakaan oitis käsittänyt.

Itse tekstissä mukaanpääsyn kriteerit näyttävät vaihtelevan: Monelta alalta puuttuu tunnettuja professoreja, kun vaikkapa filosofiassa näyttää riittävän pelkkä väitöskirja. *Habent sua fata libelli*, mutta näiden pikkumoitteiden jälkeenkin toivotan STV:lle ilman muuta runsasta käyttöä. Mielestäni teos täyttää hyvin tarkoituksensa muun muassa oppikirjana, jollaiseksi sitä esitetään.

Kirjoittaja on Suomen Oppihistoriallisen Seuran puheenjohtaja ja dosentti Helsingin yliopiston Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurien laitoksella.